

"צדיקים מלאכתם נעשית בידי אחרים"

אל־קאעדה והמהפכנות במזרח התיכון

יורם שוייצר וגלעד שטרן

הקדמה

בחודשים האחרונים נשמעות מפי מומחים למזרח התיכון, מדינאים ופרשנים, דעות שונות על השפעתו של הגל המהפכני השוטף את העולם הערבי על עתידו של ארגון אל־קאעדה. הדעה הרווחת היא, שהתקוממות ההמונים בתוניסיה, במצרים, בלוב, בתימן, בסוריה ובמדינות אחרות מהווה מכה קשה לארגון. הערכה זו נשענת על ההנחה ש"האביב הערבי"¹, בו ככל הידוע לא היה לאנשי אל־קאעדה כל חלק, מבטא את כמיהת ההמונים בארצות ערב לדמוקרטיזציה. דמוקרטיה היא מושג העומד בניגוד מוחלט לתפישת עולמו של אל־קאעדה, הרואה בה צורת שלטון המנוגדת לערכי האסלאם, וכדברי ראשיו: "הדמוקרטיה היא הדרך לגיהנום"². יתר על כן, לאחר שני עשורים של הצהרות ראשי הארגון, כי הם נחושים להוביל לשינוי מהפכני במשטרים הכופרים והמושחתים בעולם הערבי והמוסלמי באמצעות מאבק מזוין, מלחמת קודש והקרבה עצמית (אל־מוקאוומה אל־מוסאלחה, ג'האד ואסתשהאד), והבטחות שרק דרכם היא זו שתביא לידי הפלת המשטרים הללו, דומה שאלו אינן מתיישבות עם המציאות, ומציגות את הארגון במידה רבה כלא רלוונטי.

במאמר זה נבקש לבחון האם ההתקוממויות העממיות בעולם הערבי אכן מעידות על סופו של הארגון, או שמא המציאות החדשה עלולה דווקא לשמש קרקע פורייה ונוחה יותר למימוש אסטרטגיית המאבק שלו, להקל על נוכחות פעיליו במדינות הללו ולסייע לו בגיוס קאדרים חדשים לשורותיו תוך כדי ניצול המצב הכאוטי במדינות המזרח התיכון. כדי לענות על שאלות אלה מן הראוי לבחון את הסברי הטוענים כי "האביב הערבי" מבשר את קץ הארגון, את משמעות המאורעות הללו על סמך התבטאויות של ראשי אל־קאעדה ותומכיו, מתוך הבנת

יורם שוייצר הוא ראש פרויקט טרור וחוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי
גלעד שטרן הוא מתמחה בפרויקט הטרור במכון למחקרי ביטחון לאומי

תפישתו העצמית את ייעודו, ועל רקע זה להעריך כיצד המציאות המתהווה עשויה להשפיע הלכה למעשה על מרחב הפעולה שלו.

האם תחילת הקץ של אל־קאעדה?

רבים מן החוקרים והפרשנים שמנתחים את סדרת ההתקוממויות במזרח התיכון רואים בהן ביטוי לתחילת הקץ של אל־קאעדה. לטענתם "האביב הערבי" היה "הדבר הגרוע ביותר שהתרחש מאז נוסד הארגון"³, ומסמן את "נפילתו של הארגון"⁴. בין שלל הפרסומים בנושא אפשר להבחין בכמה טיעונים מרכזיים להערכה זאת: ראשית, המהומות הנוכחיות במזרח התיכון מתרחשות על־פי רוב בדרך של התקוממות עממית לא אלימה באופן יחסי, מה שהיה "מכה קשה לנרטיב של אל־קאעדה"⁵; שכן בניגוד לדרך הטרור שהציעו ראשי הארגון, הפגנות המחאה ההמוניות והלא אלימות מבטאות "דחייה מכל מה שאוסמה בן לאדן ייצג"⁶, ומנוגדות ל"כל מה שמטיף לו אל־קאעדה"⁷.

שנית, הסיסמאות שעמדו במוקד ההתעוררות האזרחית ההמונית מבהירות את כמיהת ההמונים בארצות ערב לדמוקרטיזציה, מושג העומד בניגוד מוחלט לתפישת אל־קאעדה, הרואה בדמוקרטיה ניגוד לערכי האסלאם, שכן שיטת שלטון זו "איננה תואמת כל מוסר, ערך או עיקרון"⁸, היא מעשה ידי אדם ונוגדת את תפישת עליונותו המוחלטת של האל וייחודו בהכרעת גורלם של בני האדם. שלישית, לאחר שלמעלה משני עשורים גינה אל־קאעדה את הרודנים המושחתים שהנהיגו את המדינות הערביות המוסלמיות, קמו ההמונים הערבים והפילו את מנהיגיהם "בלי שאל־קאעדה ממלא תפקיד בהתרחשויות"⁹. ארגוני הג'האד העולמי מתוארים כמי שנשארו מאחור ונהפכו להיות "לא רלוונטיים", וכי "כל יום של הפגנות מראה עד כמה הפילוסופיה של אל־קאעדה אינה רלוונטית"¹⁰. גם הנשיא אובאמה טען לאחר חיסולו של אוסאמה בן לאדן, ש"עוד בטרם מותו של בן לאדן הפסיד אל־קאעדה את מאבקו להישאר רלוונטי"¹¹. החוקר בריאן ג'נקינס טוען אף הוא כי "לטווח הארוך, האיום הגדול ביותר על אל־קאעדה הוא חוסר הרלוונטיות"¹².

רביעית, טענה אשר תופסת מקום מרכזי בשיח התקשורתי והאקדמי: "התפשטות הדמוקרטיה בעולם הערבי גוזלת מאל־קאעדה את עצם הצדקת קיומו"¹³, ו"אם יהיה חופש, אל־קאעדה יעלם"¹⁴. בהתאם לכך, בכירים בממשל ארצות־הברית הבהירו חד־משמעית, שהם תומכים ב"מהפכות הדמוקרטיות" במצרים ובמדינות האזור מכיוון שהן מסייעות למאבק בקיצוניות ובאלימות נוסח אויב כמו אל־קאעדה.¹⁵ הדמוקרטיה, כך טענו, תיתן ערוצי ביטוי רבים לזרמים שונים

הפגנות המחאה ההמוניות והלא אלימות מבטאות דחייה מכל מה שאוסמה בן לאדן ייצג ומנוגדות לכל מה שמטיף לו אל־קאעדה

בחברות הערביות, ובעיקר לצעירים, וכך יקשה הדבר על אל־קאעדה לגייס פעילים חדשים. כך גם קובע מומחה מודיעין מה־CIA: "הדמוקרטיה היא חדשות רעות לטרוריסטים. ככל שיש יותר ערוצים לא אלימים שבהם בני אדם יכולים להשיג את מטרותיהם, כך פוחתת הסבירות שהם יפנו לאלימות".¹⁶

חמישית, פרשנים טוענים, שללא קשר למהומות ולהפגנות במזרח התיכון, בכל העולם המוסלמי התרחשה ממילא ירידה בפופולריות של אל־קאעדה במהלך העשור האחרון. סדרת סקרים רחבי היקף שפרסם מכון PEW משנת 2003 ועד מרס 2011 חזקה לכאורה טענה זו בהצביעה על מגמה מתמשכת של ירידה בתמיכה באל־קאעדה ובבן לאדן במשאלים בשבע מדינות מוסלמיות.¹⁷ גם פיטר ברגן, פרשן מוביל ברשת סי אן אן ומומחה מוכר בתולדות הארגון, טוען שאל־קאעדה החל להפסיד את "מלחמת הרעיונות" בעולם המוסלמי זמן רב לפני שהחלו המהומות.¹⁸ בעיני רבים היו המאורעות בעולם הערבי עוד הוכחה לכך שאין ביכולתו של אל־קאעדה להניע את הציבור הרחב, וכי הוא איבד סופית את תמיכת הרחוב המוסלמי.

דברים שרואים משם: נקודת המבט של אל־קאעדה על "האביב הערבי"

כדי להבין את נקודת המבט של אל־קאעדה ותומכיו על "האביב הערבי", בטרם תובא התייחסותם של כמה מנהיגים בולטים בארגון, המבטאים את השקפתם על המאורעות בעולם הערבי, מן הראוי להבין כיצד תופש אל־קאעדה את תפקידו בהנעת התהליכים ההיסטוריים שיובילו למימוש חזונו, החזרת האסלאם למקומו הטבעי בהנהגת העולם והקמת ח'ליפות אסלאמית.

אל־קאעדה ראה את תפקידו כְּזֶה שיוביל את צעירי האסלאם להתקומם נגד המצב הבלתי נסבל שמצוי בו להשקפתו העולם המוסלמי – מצב של נחיתות,

ניצול, עושק והשפלה – שאחראים לו המשטרים הכופרים השולטים בעולם הערבי, השורדים בחסות המערב בראשות ארצות־הברית. אסטרטגיית הפעולה של אל־קאעדה, הבאה לידי ביטוי בספרו של ד"ר אימן אל־זוואהירי, סגנו לשעבר של בן לאדן ומנהיג הארגון בהווה, "פרשים תחת דגלו של הנביא", קבעה שיש לסלק את המשטרים הללו ולהקים במקומם משטרים המתנהלים בהתאם להלכה האסלאמית ועל־פי הדגם שהתקיים

בעיני רבים היו המאורעות בעולם הערבי הוכחה לכך שאין ביכולתו של אל־קאעדה להניע את הציבור הרחב, וכי הוא איבד את תמיכת הרחוב המוסלמי

בימי הנביא מוחמד. עיקרון זה הוא יסודי בתפישת אל־קאעדה ואליו יש לשאוף בכל דרך. בעיני מפקדי אל־קאעדה הדרך היחידה האפשרית לממש חזון זה היא באמצעות ג'האד צבאי משום שהמשטרים הללו לא יוותרו מרצון על שלטונם או על דרכם הסוטה. מנהיגי אל־קאעדה ראו את עצמם כמנהיגי המחנה האסלאמי

המתעורר, אשר באמצעות פעילות טרור שתפגע במרכזי השלטון בעולם הערבי המוסלמי ובתומכיהם, תתווה לצעירי האסלאם את הדרך שתובילם להגשמת חזונם. בראייתם, המאבק הזה הוא ארוך טווח ומחייב סבלנות היסטורית ("צִבּוּר"), אך סופו המוצלח מובטח מראש מכיוון שהאל והצדק עומדים לצדם.¹⁹

הקצב המהיר של ההתקוממויות, תחילה בתוניסיה ואחר־כך במצרים, בטרם התפשטו לעוד מדינות, הפתיע רבים ובהם גם את בכירי אל־קאעדה, הנתונים באופן מתמיד במרדף עולמי אינטנסיבי, ותגובותיהם על אירועים המתרחשים בעולם שסביבם היו תמיד איטיות ומקוטעות. כך גם הייתה תגובתו הראשונית של אל־זוואהירי, שבירך את המתקוממים עוד בטרם נודע לו על נפילתו של מובארכ. אחר־כך פרסם אל־זוואהירי הצהרות מסודרות ומעודכנות יותר ובהן הביע תמיכה והתלהבות מהמתרחש במזרח התיכון. אל־זוואהירי הגדיר את המהפכות בעולם הערבי כ־"מפוארת, מוצדקת ומכובדת", ועודד את האומה המוסלמית להמשיך לפעול למען שינוי אמיתי עד אשר יקומו משטרים "טהורים וצודקים". לדבריו, "תבוסתה של אמריקה התחילה להופיע באופן, שכן המשרתים שלה התחילו ליפול".²⁰ בן לאדן עצמו שיגר ברכות למתקוממים והגדיר את המהפכות רגע "היסטורי" שנועד להעלות את האומה המוסלמית ולשחרר אותה "מהשעבוד ומהגחמות של השליטים", ומה"שליטה של המערב", כפי שניסח זאת במסר האחרון שלו לאומה האסלאמית לפני שחוסל: "אנחנו שותפים לשמחה ולאוושר, להתלהבות ולרוממות הרוח של העמים המתמרדים".²¹

אבו יחיא אל־ליבי, ששמו הוזכר כיורש אפשרי לבן לאדן בעיקר בשל הפופולריות שלו בקרב הדור הצעיר של פעילי הג'האד העולמי ופרסומו כלוחם וככותב בכיר מקרב הנהגת אל־קאעדה, כינה את הפלת המשטרים "צעד אחד

מני מאמצים רבים כדי להגיע למטרה".²² מי שהיטיב לנסח את עמדת אל־קאעדה הוא אנואר עוולאקי, הדובר הפופולארי והפעיל ביותר ומבכירי אל־קאעדה בחצי האי ערב. במאמרו במגזין *Inspire*, שפורסם במאי 2011, הפגין עוולאקי בקיאות רבה בפולמוס הערני שהתקיים במערב על ההתרחשויות האחרונות,²³ והתבטא באופן משועשע על רב־השיח שהתנהל במערב בנושא משמעות "האביב הערבי" עבור אל־קאעדה. בעודו מצטט את הילרי קלינטון, מבטל את פיטר ברגן ולועג לרוברט גייטס על פרשנותם, הוא הבהיר: "אנחנו עדיין איננו יודעים את

בעיני רוחם של ראשי אל־קאעדה, יהיו אשר יהיו המשטרים שיקומו לאחר מובארכ, קדאפי, ובן עלי, האירועים האחרונים נושאים בחובם שינוי חסר תקדים לטובה עבור התומכים בג'האד העולמי

התוצאות [של ההפיכות], ואיננו צריכים לדעת. התוצאה איננה צריכה להיות ח'ליפות אסלאמית כדי שנדע שמדובר בצעד בכיוון הנכון". בעיני רוחם של ראשי אל־קאעדה, יהיו אשר יהיו המשטרים שיקומו לאחר מובארכ, קדאפי, ובן

על, ממילא האירועים האחרונים נושאים בחובם שינוי חסר תקדים לטובה עבור התומכים בג'האד העולמי. לדברי עוולאקי: "אחינו המוג'אהדין בתוניס, מצרים ולוב, ושאר העולם הערבי יזכו סוף סוף להזדמנות לנשום לאחר שלושה עשורים של חנק".

על-פי התבטאויותיהם של אנשי אל-קאעדה ושותפיהם אפשר לקבוע, שקריסתם של המשטרים הערביים הכופרים והמושחתים בידי המוני מתקוממים נחשבת ברכה משמים, התממשות תקוותיהם והוכחה שאללה עמם בדרך לניצחון. בעיניהם, "צדיקים מלאכתם נעשית בידי אחרים", וכל מי שעוסק במלאכה זו ומקדם את האינטרס העליון של האומה המוסלמית בכך שמסלק את המשטרים הכופרים הוא שליח מצווה של האל, שנועד להביא בסופו של דבר לידי הגשמת שלטונו היחיד עלי אדמות בדרך שהתווה אל-קאעדה ובה הוא הולך. יתרה מזאת, ניתן לשער כי ההנהגה של אל-קאעדה מצפה כי את תחושות ההתלהבות הראשונית של גל המחאה הנוכחי, יחליפו במהרה תחושות של אכזבה ומרירות, אשר ינפצו את אשליית הישגי "האביב הערבי" ויגרמו למהפכה "להתפוצץ מבפנים".²⁴ כך לדידם, את ניצניה האפשריים של תופעה זו ניתן לראות כבר היום במצרים, בה מדובר בגלוי על הצורך ב"מהפכה שנייה".²⁵

מתוך דבריהם, ברור שמנהיגי אל-קאעדה מייחלים שההצלחות שנחלו המתקוממים בתוניסיה ובמצרים ימשיכו גם בתימן, בלוב, בסעודיה, בירדן, בסוריה ובשאר המדינות המוסלמיות. אולם, מן הראוי להתייחס לדבריהם גם בזהירות הנדרשת ובהסתייגות בהיותם דברי תעמולה ועידוד לתומכיהם הניצבים אל מול מאורעות שהתרחשו במהירות ובאופן בלתי צפוי. בעוד שאירועים מהפכניים אלו מתיישרים עם רצונו המוצהר של הארגון בנפילת המשטרים הכופרים, הם מאלצים את מנהיגי אל-קאעדה ואת תומכיהם להתמודד עם הדרך המנוגדת לזו לה הטיפו ואותה חזו שתביא לשינוי המיוחל.²⁶

"האביב הערבי": קרקע נוחה לפריחת הג'האדיסטים

אף-על-פי שעדיין לא ברור איך ייראו המשטרים החדשים בתוניסיה ובמצרים, המדינות שבהן כבר חלו חילופי הגברי בהנהגותיהן, ובאלה שבהן עדיין לא הוכרע גורלם של המשטרים הנאבקים על הישרדותם, נראה שכבר היום יש במצב החדש יתרונות אחדים בעבור אל-קאעדה ושותפיו לדרך הג'האד העולמי. אחת התוצאות המידיות של גל המהפכות בכמה מהמדינות הללו היא פירוק מנגנוני הביטחון הישנים, מנגנונים שפעלו לעתים קרובות באלימות קשה וחסרת מעצורים והיו הכלי המרכזי של המשטרים בהתמודדות עם הגורמים הג'האדיסטים-הסלאפיסטים. במצרים למשל, לנוכח איבת ההמונים כלפי מנגנוני הביטחון, הודיע שר הפנים החדש מנסור אל-אסאוי, שיפורק ארגון "חקירות ביטחון המדינה" (מובחת' אמן

אֲדוּלִי),²⁷ ארגון שנשא בעיקר נטל המעקב, החקירות וההתמודדות המודיעינית עם ארגוני הטרור ובהם הג'האד האסלאמי המצרי (EIJ), המהווה היום חלק מרכזי בארגון אל־קאעדה והונהג בעבר בידי אל־זוואהירי. כך גם הודיעה ממשלת המעבר בתוניסיה שתפרק לאלתר את המשטרה הפוליטית ואת מנגנון ביטחון המדינה.²⁸ אם יימשכו חילופי השלטון במדינות נוספות באזור, יש להניח שהן תנקוטנה צעדים דומים כדי לפייס את ההמונים, מדיניות העתידה להגדיל את מרחב הפעולה של ארגוני הג'האד בתעמולה, בגיוס פעילים חדשים ובהעמקת רשתותיהם הקיימות. במדינות שטרם הוכרעו בהן מאבקי ההמונים, חולשת השלטון המרכזי והכאוס מאפשרים לאל־קאעדה לחזק באופן חסר תקדים את בסיס כוחו: אל־קאעדה בחצי האי ערב (AQAP) פועל בחודשים האחרונים נגד המשטר המרכזי בצנעא ומבצע פיגועים רבים נגד כוחות הביטחון בניסיון לחזק את הסולידריות בינו לבין גורמי האופוזיציה האחרים;²⁹ בלוב מקיימים לוחמי אל־קאעדה קשרים הדוקים עם אנשי האופוזיציה;³⁰ במרוקו עמדו פעילי אל־קאעדה מאחורי כמה מוקדים של אלימות ברחבי המדינה;³¹ ובתוניסיה נעצרו שני פעילי אל־קאעדה סמוך לגבול עם לוב וברשותם חגורות נפץ וכמה פצצות.³² גם ישראל מושפעת מהחלל השלטוני, ולטענת גורמים בשירותי הביטחון, מצב האנרכיה והעדר המשילות כיום בסיני מנוצל בידי ארגוני הטרור להברחות נשק בהיקף גדול.³³ מקור ביטחוני בכיר במצרים אישש הבחנה זו בהודיעו כי 400 פעילי טרור של אל־קאעדה אותרו בסיני לאחר שתכננו פעולות טרור במצרים ובסיני.³⁴ יתר על כן, בחסות ההתקוממויות נמלטו ושוחררו אלפי ג'האדיסטים, מהם מהגרעין הקשה של ארגוני האסלאם הרדיקלי בעולם ובעלי ניסיון מוכח בטרור, שהיו כלואים שנים בעוון חתרנות תחת המשטרים. כך זכו מן ההפקר אל־קאעדה ושותפיו בהזדמנות לרענון שורותיו ולחידושן: במצרים שחרר המשטר הצבאי החדש את אחיו של אל־זוואהירי יחד עם עוד 59 אסירים פוליטיים,³⁵ ואלה הצטרפו ל־1,659 אסירים ששוחררו במהלך האירועים שהובילו לסילוקו של מובארכ מן השלטון;³⁶ בלוב, ב־18 בפברואר, נמלטו במרד אסירים מספר רב של אסירים מכלא אל־קויפיה,³⁷ ואלו מצטרפים לכ־850 פעילי אסלאם רדיקלי (בהם אחיו של יחיא א־ליבי, עבד אל־והאב מוחמד קאיד),³⁸ ששוחררו באחרונה בידי המשטר.³⁹ למרות שהיקף הכוחות התומכים באל־קאעדה ומידת יעילותם אינם ידועים, וספק גדול שורר בנוגע ליכולתם לנצל את האירועים לטובת תפיסת השלטון במדינה כלשהי, גורמים אלה מנצלים את החלל השלטוני באזורים שיש בהם התרופפות של השלטון כדי לחזק את כוחם ולהכשיר פעילים חדשים להמשך מאבקם בעתיד.

במדינות שטרם הוכרעו בהן מאבקי ההמונים, חולשת השלטון המרכזי והכאוס מאפשרים לאל־קאעדה לחזק באופן חסר תקדים את בסיס כוחו

סיכום

לאחר שישה חודשים של התקוממויות המוניות של אזרחי מדינות ערב, בתהליך עקוב מדם שהוביל לשינויי משטר בשתי מדינות וממשיך לתת את אותותיו במדינות שכנות נוספות, ניסיונם של מומחים ופרשנים לענייני המזרח התיכון לקבוע שהמהלך המהפכני מסמן את סופו של ארגון אל-קאעדה ושותפיו נראה נמהר מדי. יש להימנע מלהסיק מסקנות גורפות בדבר אופי המשטרים העתידיים וההשפעות האסטרטגיות של התמורות באזור. אף אם יתגשמו תקוותיהם של ההמונים שגדשו את הכיכרות ואכן ייכנו משטרים דמוקרטיים במקום המשטרים הרודניים, עדיין לא ברור כיצד תתנהלנה הדמוקרטיות החדשות בעולם הערבי. ייתכן שדווקא המאורעות הללו, העלולים לגרום לחוסר יציבות שלטונית במדינות רבות במזרח התיכון, בתקופת המעבר בין המשטרים הישנים לחדשים, הם בגדר בשורה חיובית לאל-קאעדה ולפעילי הארגונים התומכים ברעיונות הג'האד העולמי. למרות המצוד העולמי האינטנסיבי אחר הארגון, שמתבטא בחיסול מנהיגיו הבכירים ובהם מנהיגו בן לאדון, ועל אף הנסיגה המתמשכת באהדת הקהל המוסלמי, דווקא סילוקם של המשטרים הרודניים שנשענו על כוחות ביטחון יעילים, אכזריים ובלתי מרוסנים, אשר פעלו כמעט בלי מגבלות חוקיות ובלי סיקור תקשורתי נרחב וחופשי המאפיין משטרים דמוקרטיים, עלול להיות קרקע פורייה לפעילות מואצת של הארגון.

אל-קאעדה רואה במאורעות האחרונים מימוש תפישת עולמו לפיה סילוק ראשי המשטרים הערביים הכופרים הוא ביטוי לנפלאות האל ורצונו בהקמת מדינה אסלאמית הלכתית, ומי שקידמו את תהליך נפילתם הם שליחי מצווה, והארגון הוא שימשיך את מילוי המשימה בדרכו. חוסר היציבות השלטונית והיווצרותם של חללים שלטוניים בחלק ממדינות המזרח התיכון מתיישבים עם דרך פעולתו של אל-קאעדה, שניצל מצבים כאלה

חוסר היציבות השלטונית
בחלק ממדינות המזרח
התיכון מתיישב עם דרך
פעולתו של אל-קאעדה,
שניצל מצבים כאלה בעבר

בעבר. גם בריחתם של מאות מאסיריהם מבתי הכלא בעקבות המהפכות משמשת תגבורת חשובה של כוח אדם מנוסה וקיצוני, שתסייע בידו בהמשך מאבקו. עם זאת, סביר שהמשך המהלומות הממוקדות בהנהגת אל-קאעדה והמערכה העולמית נגד שותפיו עשויים לשאת פרי ולגרום בסופו של דבר לפגיעה אנושה בארגון, ולמנוע ממנו לממש את הרעיונות הרדיקליים שהוא מייצג, זאת גם ללא קשר ישיר להתפתחויות המהפכניות המתרחשות כיום בעולם הערבי.

הערות

- 1 המונח "האביב הערבי" נוצר מתוך כוונה לדמות אותו ל"אביב העמים" באירופה, הכינוי הרווח לסדרה של מהפכות בכמה ממדינות אירופה במאה ה-19, שכוונו נגד שלטון המעצמות ומשטרים עריצים, ולמען קידום ערכי הדמוקרטיה וחירויות הפרט. "אביב העמים" נחשב שלב מרכזי בהיוסדותן של מדינות הלאום הדמוקרטיות באירופה, ומן הראוי לנקוט משנה זהירות בניבוי תוצאותיו של גל המהפכות הנוכחי בעולם הערבי.
- 2 "אל עמנו שבתוניס, אל תבזבוז את פרות השחרור", ביטאון AQAP, 18 בפברואר 2011, עמ' 3. <http://azelin.files.wordpress.com/2011/02/sada-al-malahim-issue-16.pdf>
- 3 Keith Johnson, "Uprising Put al Qaeda on Sidelines", *The Wall Street Journal*, February 23, 2011, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704271104576157132976424912.html>
- 4 Paul Cruickshank, "Analysis: Why Arab Spring could be al Qaeda's fall", CNN, February 21, 2011, http://articles.cnn.com/2011-02-21/world/arab.unrest.alqaeda.analysis_1_zawahiri-al-qaeda-qaeda-style?_s=PM:WORLD
- 5 Nelly Lahoud, "Revolution in Tunisia and Egypt: A Blow to the Jihadist Narrative?", *CTC sentinel*, February 1, 2011.
- 6 Fouad Ajami, "Osama Bin Laden, Weak Horse", *The Wall Street Journal*, May 3, 2011.
- 7 Paul Cruickshank, "Analysis: Why Arab Spring could be al Qaeda's fall", CNN, February 21, 2011, http://articles.cnn.com/2011-02-21/world/arab.unrest.alqaeda.analysis_1_zawahiri-al-qaeda-qaeda-style?_s=PM:WORLD
- 8 Dr. Ayman al-Zawahiri, "Message of Hope and Glad Tidings to Our People in Egypt, Episode 4", March 3, 2011, p. 4
- 9 Scott Shane, "As Regimes Fall in Arab World, Al Qaeda Sees History Fly By", *The New York Times*, February 27, 2011, http://www.nytimes.com/2011/02/28/world/middleeast/28qaeda.html?_r=1&src=twrhp
- 10 Robert Windrem, "Does Egypt make al-Qaeda irrelevant?", MSNBC, February 9, 2011, http://openchannel.msnbc.msn.com/_news/2011/02/09/6014280-does-egypt-make-al-qaida-irrelevant
- 11 "Barack Obama's speech on Middle East – full transcript", *The Guardian*, May 19, 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/19/barack-obama-speech-middle-east>
- 12 Brian Michael Jenkins, "What Al-Qaeda Is Thinking Now: Defanged, but Desperate to Show They're Still in the Fight", *New York Daily News*, May 4, 2011, <http://www.rand.org/commentary/2011/05/04/NYDN.html>
- 13 Doyle Mcmanus, "Al Qaeda's very bad year", *LA Times*, May 5, 2011, <http://latimes.com/news/opinion/commentary/la-oe-mcmanus-column-bin-laden-20110505,0,5111754.column>
- 14 Paul Cruickshank, "Analysis: Why Arab Spring could be al Qaeda's fall", CNN, February 21, 2011, http://articles.cnn.com/2011-02-21/world/arab.unrest.alqaeda.analysis_1_zawahiri-al-qaeda-qaeda-style?_s=PM:WORLD
- 15 "יועצתו של הנשיא אובמה: בחריין הולכת בדרכה של מצרים" (אל-שורוק, מצרים, 5 באפריל 2011), מה חדש? תקציר ידיעות מהמזרח התיכון, MEMRI, 6 באפריל 2011,

- http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=107345_memri&act=show&dbid=articles&dataid=2767
- 16 Scott Shane, "As Regimes Fall in Arab World, Al Qaeda Sees History Fly By", *The New York Times*, February 27, 2011, http://www.nytimes.com/2011/02/28/world/middleeast/28qaeda.html?_r=1&src=twrhp
- 17 "Most Embrace a Role for Islam in Politics, Muslim Publics Divided on Hamas and Hezbollah", *PEW Research Center*, PEW Global Attitudes Project, December 2, 2010, <http://pewglobal.org/2010/12/02/muslims-around-the-world-divided-on-hamas-and-hezbollah/>
- 18 Peter Bergen, "Al Qaeda the Loser in Arab Revolutions", *CNN*, February 23, 2011, http://articles.cnn.com/2011-02-23/opinion/bergen.revolt.binladen_1_zawahiri-al-qaeda-egyptian-ayman?_s=PM:OPINION
- 19 מיכאל מילשטיין, **מוקאוומה: עלייתו של אתגר ההתנגדות והשפעתו על תפיסת הביטחון של ישראל**, מזכר 102, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל-אביב 2009, עמ' 76.
- 20 Dr. Ayman al-Zawahiri, "Message of Hope and Glad Tidings to Our People in Egypt, Episode 4", March 3, 2011, p. 9 http://www.globalterroralert.com/images/documents/pdf/1210/flashpoint_zawahiri030311.pdf
- 21 Usama Bin Laden, "Message to His Ummah", *Flashpoint-Intel*, May 18, 2011, http://flashpoint-intel.com/images/documents/pdf/0110/flashpoint_ublfinal0511.pdf
- 22 אבו יחיא א-ליבי, "אל עמנו שבלוב", 13 במארס 2011, עמ' 8, <http://azelin.files.wordpress.com/2011/03/abc5ab-yae1b8a5yc481-al-lc4abbc4ab-to-our-people-in-libya-ar.pdf>
- 23 Anwar Al-Awlaki, "The Tsunami of Change", *Inspire*, Spring 1431, 2011, Issue 5, pp. 50-53.
- 24 Juan C. Zarate and David A. Gordon, "The Battle for Reform with Al-Qaeda", *The Washington Quarterly*, Volume 34, Number 3, Summer 2011, pg. 110, http://www.twq.com/11summer/docs/11summer_Zarate_Gordon.pdf
- 25 "המשך המחאה במצרים בעקבות האכזבה מהישגי המהפכה", MEMRI, 3 ביולי 2011, http://www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=107345_memri&act=show2&dbid=articles&dataid=2903
- 26 כך למשל טענותיו של אל-זוואהירי כי נסיגת המערב מהתמיכה ברודנים היא "תוצאה ישירה של ההתקפות המבורכות בניו-יורק, וושינגטון, ופנסילבניה" היא בגדר תעמולה גרידא – Dr. Ayman al-Zawahiri, "Message of Hope and Glad Tidings to Our People in Egypt, Episode 4", March 3, 2011, p. 2, http://www.globalterroralert.com/images/documents/pdf/1210/flashpoint_zawahiri030311.pdf
- 27 "Egypt's hated state security agency dismantled", *CBS News*, March 15, 2011, <http://www.cbsnews.com/stories/2011/03/15/501364/main20043438.shtml>
- 28 "Tunisia Disbands State Security", *Al-Jazeera*, March 8, 2011, <http://english.aljazeera.net/news/africa/2011/03/2011382051641249.html>
- 29 Christopher Boucek and Mara Revkin, "The Unraveling of the Salih Regime in Yemen", *CTC Sentinel*, March 2011, Vol. 4, Issue 3.
- 30 Greg Miller, "Libyan opposition includes a small number of al-Qaeda fighters, U.S. officials say", *Washington Post*, March 29, 2011,

- http://www.washingtonpost.com/world/libyan-opposition-includes-a-small-number-of-al-qaeda-fighters-us-officials-say/2011/03/29/AFR1XWyB_story.html
- 31 "Morocco Battles Islamic Unrest", Middle East Newslite, May 19, 2011, *Morning Report*, Vol. 13, No.190.
- 32 "Tunisia Arrest Al Qaeda Suspects Carrying Bombs", Reuters, May 15, 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/05/15/us-libya-tunisia-arrest-idUSTRE74E18S20110515>
- 33 "הברחות אמל"ח לרצועת עזה מאיראן דרך סודאן וסיני", אתר השב"כ, מאי 2011, <http://www.shabak.gov.il/publications/study/pages/sudan120511.aspx>
- 34 ג'קי חורי, "דיווח במצרים: 400 פעילי אל-קאעדה נחשפו בסיני", **הארץ**, 30 במאי 2011, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1229683.html?more=1>
- 35 מעניין שבאופן תמוה למדי כיממה לאחר ששוחרר, נכלא מוחמד אל-זאוהירי בשנית. ראו: "Egypt re-arrests brother of al-Qaeda deputy leader", (AP), *Ashark Al-Awsat*, March 20, 2011, <http://www.asharq-e.com/news.asp?section=1&id=24582>
- 36 Liam Stack, "Egypt Releases Brother of Al Qaeda's No.2", *The New York Times*, March 17, 2011.
- 37 "Prisoners Escape Al Kuifia Jail in Libya", *Iloubnan*, February 18, 2011, <http://www.iloubnan.info/en/actualite/id/56652>
- 38 Alison Pargeter, "Are Islamist Extremist Fighting among Libya's Rebels?", *CTC Sentinel*, April 1, 2011.
- 39 "Libyan Islamist seize arms, take hostages", *AFP*, The Sydney Morning Herald, February 21, 2011, <http://news.smh.com.au/breaking-news-world/libyan-islamists-seize-arms-take-hostages-20110221-1b19c.html>